

διαδρομές

στην παιδική λογοτεχνία

Επιμέλεια:
Κωνσταντίνος
Δ. Μαλαφάντης
Μαρία
Κουρκουμέλη

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Διαδρομές στην παιδική λογοτεχνία**
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Μαρία Κουρκουμέλη
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Ελένη Γεωργοστάθη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: Νέλλυ Βασιλείου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2017

Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 2017

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1945-9
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1946-6

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 · fax: 2102819550 · e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr · <http://blog.psychogios.gr>

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfoffi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 · fax: 2102819550 · e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr · <http://blog.psychogios.gr>

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2017

διαδρομές

στην παιδική λογοτεχνία

Επιμέλεια:
Κωνσταντίνος
Δ. Μαλαφάντης
Μαρία
Κουρκουμέλη

Μνήμη
Γαλιάντας Γρηγοριάδου-Σουρέλη
(1930-2016)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης	13
---	----

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

30 χρόνια... <i>Διαδρομές</i> : Η ιδέα, η υλοποίηση, οι προοπτικές Β. Δ. Αναγνωστόπουλος	21
--	----

Τα 30 χρόνια του περιοδικού <i>Διαδρομές</i> Βασιλική Νίκα	35
--	----

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ: 30 ΧΡΟΝΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Για τις <i>Διαδρομές</i> μας... Αγγελική Βαρελλά	43
--	----

Παιδική λογοτεχνία και <i>Διαδρομές</i> : Σύντροφοι αχώριστοι Ελένη Α. Ηλία	49
---	----

Η ιστορία του περιοδικού <i>Διαδρομές</i> εγγύηση για την πορεία του στο μέλλον Βαγγέλης Ηλιόπουλος	52
--	----

Για τις <i>Διαδρομές</i> από μια διαφορετική σκοπιά Ηρώ Παπαμόσχου	56
--	----

Επισημάνσεις για την άθηση και την καρποφορία της ελληνικής παιδικής/νεανικής λογοτεχνίας	
Λότη Πέτροβις-Ανδρουτσοπούλου	59
Το περιοδικό <i>Διαδρομές</i> βήμα για νέες προτάσεις λόγου	
Θέτη Χορτιάτη	66

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Εικονογραφημένα βιβλία με τρισδιάστατες εικόνες (pop up books)	
Αγγελική Γιαννικοπούλου	79
Διαλογικότητα και καρναβάλι: Όψεις του έργου του Μ. Μ. Bakhtin σε σύγχρονα βιβλία για παιδιά και νέους	
Τζίνα Καλογήρου	96
Το σύγχρονο παιδικό βιβλίο: θεματολογικές και αφηγηματολογικές καινοτομίες	
Άντα Κατσιώνη-Γκίβαλου	111
«Βιβλία για τα ελληνόπουλα»: Η σημασία της πρωτοβουλίας του Εκπαιδευτικού Ομίλου για τη θεμελίωση της παιδικής λογοτεχνίας	
Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης	126
Έντυπο και ηλεκτρονικό παιδικό βιβλίο: Η διαμάχη που οδηγεί σε μια αναγκαία συνύπαρξη	
Ευγενία Παγάνη	143
Η συμβολή του περιοδικού <i>Διαδρομές</i> στη θεωρία, κριτική και διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας: Άρθρα και μελετήματα	
Τασούλα Τσιλιμένη, Θεοδώρα Τσιβούλη	155

Το ηλεκτρονικό βιβλίο στην εποχή μας
(Μια συζήτηση με τον Καθηγ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλο)
Χάρης Ψυχογιός 170

ΜΕΡΟΣ Γ΄
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Άρθρα και μελετήματα στο περιοδικό *Διαδρομές* (1986-2015)
Τασούλα Τσιλιμένη, Θεοδώρα Τσιβούλη 185
Α. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΡΘΡΩΝ 187
Β. ΛΗΜΜΑΤΑ 243

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ 251
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ 269

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι Διαδρομές στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους είναι το περιοδικό που προβάλλει συστηματικά και τεκμηριώνει θεωρητικά στην Ελλάδα την «παιδική λογοτεχνία», όπως συνηθίζουμε να λέμε για συντομία το πεδίο που συμπεριλαμβάνει τα λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά και νέους, καθώς και τη διεπιστημονική μελέτη τους. Το περιοδικό πρωτοεκδόθηκε την άνοιξη του 1986 και κυκλοφόρησε ως έντυπο ανά τρίμηνο μέχρι το χειμώνα του 2008 (92 τεύχη). Έκτοτε κυκλοφορεί σε ηλεκτρονική –με ελεύθερη πρόσβαση– έκδοση, ανελλιπώς μέχρι σήμερα (τεύχη 93-121), παραπάνω από ένα τέταρτο του αιώνα: για τριάντα ολόκληρα χρόνια.

Οι στόχοι του περιοδικού υπήρξαν εξ αρχής σαφείς, σεμνοί και φιλόδοξοι. Μεταφέρω εδώ ένα κομμάτι από το εισαγωγικό σημείωμα του καλκέντερου διευθυντή του περιοδικού, Καθηγητή Β. Δ. Αναγνωστόπουλου, δημοσιευμένου στο 1ο τεύχος (σελ. 2):

Σε τούτο τον τομέα φιλοδοξεί να συμβάλει αυτό το περιοδικό εξασφαλίζοντας ένα ελεύθερο βήμα για όλες τις φωνές, ανοικτό διάλογο και ανταλλαγή απόψεων όσο αντίθετες και αν είναι. Ειδικότερα, χαράζει τρεις κατευθύνσεις, προς:

- α) τη θεωρητική θεμελίωση της Παιδικής Λογοτεχνίας,*
- β) τη βιβλιογραφική ενημέρωση εκπαιδευτικών, γονιών και σπουδαστών, μ' ένα ένθετο 16σέλιδο, πλούσιο σε βιβλιοπαρουσίαση, και*
- γ) την πληροφόρηση γύρω από την κίνηση του παιδικού βιβλίου και άλλα θέματα σχετικά (τηλεόραση, θέατρο, κ.λπ.), καθώς*

και την αντιμετώπιση πρακτικών θεμάτων, που σχετίζονται με τη διάδοση και την ανάπτυξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (βιβλιοθήκες, διδασκαλία, κ.ά.).

Για να συνδεθούν εποικοδομητικά και καρποφόρα όλα τα σημεία αυτά, χρειάζονται ποσθηατηρές και κοπιαστικές διαδρομές. Όμως ο χώρος της Παιδικής Λογοτεχνίας το αξίζει. Όπως το αξίζουν και οι φίλοι της: οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς, οι βιβλιοθηκάριοι, οι παιδοψυχολόγοι, οι εκδότες, οι συγγραφείς, οι εικονογράφοι, οι ερευνητές, οι μελετητές και οι σπουδαστές.

Γι' αυτούς, λοιπόν, οι Διαδρομές!

Τι άλλο θα μπορούσε να προσθέσει κανείς, ύστερα από τριάντα ολόκληρα χρόνια, σε εκείνο το όραμα, που τηρήθηκε με ευλάβεια και αφοσίωση; Ίσως κάποιες διαπιστώσεις από την εξέλιξη της παιδικής λογοτεχνίας και κάποιες παραμέτρους από την καθιέρωσή της ως γνωστικού αντικειμένου και την αυτόνομη διδασκαλία της στο πανεπιστήμιο, χωρίς μυωπικές εμμονές.

1. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός, λοιπόν, ότι οι Διαδρομές στήριξαν ουσιαστικά την ανάδειξη και τη μελέτη (ιστορία, θεωρία, κριτική κ.λπ.) της παιδικής λογοτεχνίας, αλλά και συνέβαλαν τα μέγιστα στη συγκρότησή της σε έναν ιδιαίτερα σημαντικό διεπιστημονικό κλάδο, που η διδασκαλία του εισήχθη και στο πανεπιστήμιο και βρίσκεται οπωσδήποτε μεταξύ της λογοτεχνίας και των επιστημών της αγωγής (παιδαγωγική και ψυχολογία). Με πλήθος θεματικών αφιερωμάτων, καθώς και με αφιερώματα σε Έλληνες και ξένους συγγραφείς, οι Διαδρομές ανέδειξαν συστηματικά την παλαιότερη και σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά και νέους. Συνεργάτες του περιοδικού υπήρξαν εκατοντάδες διακεκριμένοι συγγραφείς, μελετητές και καθηγητές πανεπιστημίου κ.ά., οι οποίοι με τις συνεργασίες και τις μελέτες τους προσέδωσαν κύρος στη μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας.

2. Η παιδική λογοτεχνία δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Εδώ δικαιούνται να ανήκουν ασφαλώς μόνο τα αισθητικά αξιόλογα και

δικαιωμένα λογοτεχνικά κείμενα ενήλικων προσώπων που απευθύνονται στο παιδί και μπορούν να του μεταδώσουν την αισθητική τους συγκίνηση, αλλά και μόρφωση και γενικότερη παιδεία. Αρχίζοντας με θέματα απλά και ευχάριστα, που γοητεύουν τα παιδιά, θέματα που αναφέρονται στη ζωή και στα προσωπικά τους ενδιαφέροντα, αναπτύσσεται η φιλιαναγνωσία των παιδιών. Καθώς μεγαλώνει η ηλικία των παιδιών, το περιεχόμενο του παιδικού λογοτεχνήματος μπορεί να καλύπτει και διάφορους άλλους τομείς γνώσης και γενικότερα προβλήματα της ζωής και του πολιτισμού, βοηθώντας το παιδί να ξεπεράσει τον εγωκεντρισμό του και να ενταχθεί στην ευρύτερη ανθρώπινη κοινότητα, αλλά και θέματα που το εξοικειώνουν με το φαινόμενο της τέχνης και του διδάσκουν ορθές αισθητικές αντιλήψεις.

3. Είναι, λοιπόν, ευνόμοτο πως η παιδική λογοτεχνία έχει από τη φύση της και παιδαγωγικό χαρακτήρα, ενώ, όπως συμβαίνει και με τη λογοτεχνία για ενήλικες, τα κριτήρια για την αξία της είναι και αισθητικά¹. Η αγωγή ανέκαθεν αξιοποιεί την έμμεση δύναμη υποβολής της λογοτεχνίας, για να επηρεάσει με τη μίμηση των προτύπων το αδιαμόρφωτο παιδί, να το καλλιεργήσει αισθητικά και, παράλληλα, να του μεταδώσει έμμεσα ορισμένα μηνύματα, τα οποία με την αφηρημένη διδασκαλία και το γυμνό θεωρητικό λόγο θα το απωθούσαν. Το παιδικό λογοτέχνημα θεωρείται επιτυχημένο όταν διακρίνεται για την εκφραστική του αξία, όταν διαθέτει εικονοπλαστική δύναμη, όταν κινεί το ενδιαφέρον, όταν έχει χιούμορ, όταν δημιουργεί στο παιδί βιώματα και του διεγείρει τον ανθρωπισμό του,

1. Ήδη το 1989 ο Κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου επανέφερε σε συζήτηση το πολύ σημαντικό διαχρονικό θέμα: «Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο: Έργο Τέχνης; Μέσο Αγωγής;», που εξετάστηκε στο Α΄ Σεμινάριό του, το οποίο πραγματοποιήθηκε το φθινόπωρο εκείνου του έτους στη Θεσσαλονίκη. Τα πρακτικά του εκδόθηκαν από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989 – επισημαίνω την καίρια και τεκμηριωμένη ομότιη εισήγηση του Καθηγητή Μ. Γ. Μερακλή, που δημοσιεύεται στις σσ. 15-27 εκείνου του τόμου.

το βοηθάει στη συνειδητοποίηση της εθνικής του ταυτότητας και ιδιοτυπίας (χωρίς βέβαια εθνικιστικές υπερφίαλες εξάρσεις) και το κάνει να συνειδητοποιεί πληρέστερα τη θέση του στο κοινωνικό σύνολο και στο σύγχρονο κόσμο.

4. Οπωσδήποτε η ευθύνη του συγγραφέα παιδικών βιβλίων για την τέρψη, τη μόρφωση, αλλά και τη γλωσσική καλλιέργεια του παιδιού είναι μεγάλη. Αυτός, εκτός από ευαισθητοποιημένη αντίληψη και καλή γνώση αυτού που θέλει να μεταδώσει, πρέπει να γνωρίζει άριστα και το πώς θα το μεταδώσει. Πρέπει να ξέρει τους τρόπους με τους οποίους είναι δυνατό να μεταδοθεί κάτι στο παιδί της κάθε ηλικίας. Να είναι δηλαδή με άλλα λόγια και παιδαγωγός.

5. Σήμερα είναι πλέον ανάγκη να διεξάγεται εμπειρική έρευνα σε τακτά χρονικά διαστήματα για τη σχέση του παιδιού με την ανάγνωση, μια σχέση που μπορεί να ευνοεί ή να εμποδίζει την καλλιέργεια και την ανάπτυξη της φιλαναγνωσίας. Είναι ανάγκη να φωτίζεται και να αναλύεται η συναισθηματική πλευρά της ανάγνωσης, να μελετώνται συγκριτικά και διαχρονικά οι αναγνωστικές στάσεις, οι αναγνωστικές προτιμήσεις και οι αναγνωστικές συνήθειες των παιδιών και των εφήβων στο σημερινό ελληνικό σχολείο, που δοκιμάζεται και αυτό κάτω από τις πρωτόγνωρες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

6. Σήμερα έχει επίσης ιδιαίτερη σημασία να προχωρήσει πιο συστηματικά η μελέτη της ιστορίας της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας, καθώς υπάρχει ανάγκη να διαπιστωθούν και για την παιδική λογοτεχνία η μακρά περίοδος της προπαρασκευής της, οι πνευματικές ζυμώσεις της, οι συγκρούσεις της, η διασταύρωση των τάσεων και των ιδεών, των δοκιμών και των διερευνήσεών της. Έτσι είναι δυνατόν να καταγραφεί συστηματικά η τελική αποκρυστάλλωση όλων αυτών σε φόρμες, αισθητικούς κανόνες και πρότυπα, όπως δηλαδή μετουσιώθηκε στο λογοτεχνικό έργο των πρωτοπόρων της παιδικής λογοτεχνίας, που χαρακτήρισαν και οριοθέτησαν με το έργο αυτό την εποχή τους. Τα ίδια ισχύουν βεβαίως και για την ξένη παιδική λογοτεχνία και τον κόσμο της, που τώρα ολοένα και περισ-

σότερο μας γίνεται πιο προσιτή – και μέσω των μεταφράσεων αξιόλογων έργων στη γλώσσα μας.

Στον ανά χείρας τόμο δημοσιεύονται οι τοποθετήσεις και οι εισηγήσεις στο διήμερο συνέδριο με τίτλο «30 χρόνια *Διαδρομές* στην παιδική και νεανική λογοτεχνία – Ιστορία, έρευνα και μέλλον του παιδικού βιβλίου», που πραγματοποιήθηκε από το Ελληνικό Τμήμα της IBBY – Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου σε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και τις Εκδόσεις Ψυχογιός στην Αθήνα, στο αμφιθέατρο του Μαρασλείου Διδασκαλείου Δημοτικής Εκπαίδευσης, στις 4 και 5 Δεκεμβρίου 2015. Προτάσσονται οι τοποθετήσεις των συγγραφέων-μελών της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού, σε στρογγυλό τραπέζι, που οργανώθηκε με θέμα «Σύγχρονοι λογοτέχνες συζητούν για την παιδική λογοτεχνία», με εκτενή αναφορά και στη συμβολή τους στην έκδοση του περιοδικού. Στις εισηγήσεις του συνεδρίου, που ακολουθούν, γίνεται τεκμηριωμένη αναφορά στην ιστορία, στη σημερινή κατάσταση, στις τάσεις και στο οιωσιζόμενο μέλλον του παιδικού βιβλίου, καθώς και αναλυτική παρουσίαση και στάθμιση της προσφοράς των *Διαδρομών* στην ανάδειξη, προβολή και τεκμηρίωση της παιδικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα. Ο τόμος ολοκληρώνεται με αναλυτική ευρετηρίαση των άρθρων που έχουν δημοσιευτεί στις *Διαδρομές* κατά την τριακονταετή περίοδο της έκδοσής τους (1986-2015).

Δεν απομένει παρά να ευχηθούμε στις *Διαδρομές* και στους ανθρώπους τους να συνεχίσουν ακάματα το σπουδαίο έργο τους και να τα εκατοστίσουν!

Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης

*Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος*

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

30 χρόνια... Διαδρομές: Η ιδέα, η υλοποίηση, οι προοπτικές

Β. Δ. Αναγνωστόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Διευθνήτης του περιοδικού Διαδρομές

Αγαπητοί φίλοι,
Όλα τα πράγματα της ζωής, τα πλάσματα και τα αντικείμενα, τα φαινόμενα και τα γεγονότα, οι δρόμοι και τα κτήρια κι ό,τι βλέπουμε γύρω μας έχουν την ιστορία τους. Και το περιοδικό *Διαδρομές*, λοιπόν, έχει τη δική του ιστορική διαδρομή. Ξεκίνησε πριν από 30 χρόνια –αλήθεια, πόσο γρήγορα περνούν τα χρόνια– και συνεχίζει και θα συνεχίσει για πολύ. Ευελπιστούμε.

Η ιδέα

Αναφερόμενοι, λοιπόν, στα ιστορικά της ίδρυσης του περιοδικού *Διαδρομές στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*, θα προσπαθήσουμε συνοπτικά να περιγράψουμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο γεννήθηκε η ιδέα του περιοδικού, να χαρτογραφήσουμε μια εποχή όχι τόσο μακρινή από το σήμερα αλλά γεμάτη προβληματισμούς. Βρισκόμαστε στο τέλος της δεκαετίας του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80, ήδη τα πολιτικά πράγματα στην Ελλάδα έχουν πάρει το δρόμο του εκδημοκρατισμού με την πτώση της δικτατο-

ρίας (1974), πολλές αλλαγές στην Παιδεία, καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας (1976), αυξάνονται οι εκδοτικοί οίκοι, ανθίζει η παιδική λογοτεχνία, συνεχίζουν να προκηρύσσονται διαγωνισμοί από τη Γ.Λ.Σ. και τον Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου. Το παιδικό βιβλίο δίνει κέρδη στους εκδότες, γι' αυτό το προτιμούν και παρατηρείται μια αυξητική διάθεση χρόνο με το χρόνο. Ασχολούνται μ' αυτό πολλοί συγγραφείς, άνδρες και γυναίκες. Έτσι, λοιπόν, είναι αλήθεια ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1980 είχαν φανεί κάποια δείγματα που έδιναν θάρρος γενικότερα στη σκέψη ότι η παιδική λογοτεχνία έμπαινε μέσα στην εκπαίδευση, αλλά και γενικά στον ανταγωνιστικό χώρο των εκδοτών και της αγοράς, πολύ δυναμικά θα έλεγα, γιατί παρουσιαζόταν ένα συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον γύρω από το παιδικό βιβλίο και όχι μόνο, καθώς το ενδιαφέρον τώρα στρεφόταν και στην πλευρά της μελέτης και της έρευνας.

Πρέπει να πω ότι νωρίτερα κάποιοι διαγωνισμοί είχαν δώσει τη δυνατότητα να δω τα πράγματα από μέσα. Ενώσ ότι πήρα μέρος σε διαγωνισμό της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς το 1980, όπου διακρίθηκε ένα βιβλίο μου, που ακόμα κυκλοφορεί, είναι οι *Τάσεις και εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας κατά τη δεκαετία 1970-80*. Εν συνεχεία τα πράγματα μάλλον κύλησαν γρήγορα. Βρέθηκα στη Γερμανία, στη Διεθνή Βιβλιοθήκη του Μονάχου, αρχές της δεκαετίας του '80, όπου είδα και μελέτησα μια άλλη πραγματικότητα. Συνειδητοποίησα πια ότι εδώ στην Ελλάδα έπρεπε να γίνει κάτι σχετικό με την έρευνα, τη μελέτη, και βέβαια σχετικό με την καθιέρωση αυτής της λογοτεχνίας που απευθύνεται στα παιδιά, την καθιέρωσή της πια ως μαθήματος ακαδημαϊκού, πράγμα που το ζητούσε επιμόνως από την Πολιτεία ο τότε αείμνηστος πρόεδρος του Κύκλου Κωνσταντίνος Δεμερτζής.

Είχαν ωριμάσει πλέον οι συνθήκες για την έκδοση ενός περιοδικού που α) θα εξέφραζε τον προβληματισμό και την αγάπη για το παιδικό βιβλίο γονιών, δασκάλων, συγγραφέων, βιβλιοθηκάρων, φοιτητών κ.ά., β) θα έδινε την πληροφόρηση γύρω από την κυκλο-

φορία του βιβλίου, γ) θα προωθούσε τη σχετική έρευνα και μελέτη, δ) θα παρακινούσε στη συγγραφή μονογραφιών, άρθρων και μελετών, ε) θα έδινε υλικό για τη διδακτική και τη διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας στις πανεπιστημιακές σχολές, στ) θα βοηθούσε τη διασύνδεση του ελληνικού παιδικού βιβλίου με διεθνή ρεύματα, ζ) προπαντός, φιλοδοξούσε να αποτελέσει ένα δημοκρατικό βήμα απόψεων για όλους, χωρίς διακρίσεις και διαχωρισμούς.

Όπως συμβαίνει με τις ανάλογες περιπτώσεις, προηγήθηκαν πολλές και πολύωρες συναντήσεις, πολλές και πολλαπλές συζητήσεις γύρω από το στίγμα του περιοδικού, την ύλη, την εσωτερική δομή, την προώθηση, τη χρηματοδότηση, τους συνδρομητές, την αποστολή, την εφορία και πολλά άλλα πολύ λίγο γνωστά στη συντροφιά μας. Η πρώτη Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού αποτελούνταν από εννέα μέλη. Τα αναφέρω αλφαβητικά: Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Αγγελική Βαρελλά, Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Αντώνης Δελώνης, Ρένα Καρθαίου, Μάνος Κοντολέων, Μαρία Μιράσγεζι, Λόττη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Θέτη Χορτιάτη. Μας απασχόλησε πολύ η εσωτερική δομή της ύλης, την οποία δομή κρατήσαμε σε όλη τη διάρκεια της έκδοσης του περιοδικού. Το εξώφυλλο σχεδίασε ο Τζώρτζης Παρμενίδης, χρώματος μπλε, με πουλιά μας στα σύννεφα. Αποδείχτηκαν τυχερά αυτά τα πουλιά, γιατί μας ταξιδεύουν εδώ και τριάντα χρόνια. Τέσσερα τεύχη το χρόνο, όσες και οι εποχές, με το χρώμα τους: μπλε, πράσινο, κίτρινο, κόκκινο. Μας απασχόλησε ο τίτλος. Πώς να το βαφτίσουμε: Βρίσκαμε βαρύγδουπο τον τίτλο, λ.χ., *Επιθεώρηση παιδικού βιβλίου*. Θέλαμε κάτι άλλο, που να εκφράζει αυτή την κινητικότητα και τον πόθο για βαθύτερη γνώση των πραγμάτων. Καταλήξαμε στο όνομα *Διαδρομές στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους*.

Η ιδέα για την έκδοση ενός ειδικού περιοδικού για το παιδικό βιβλίο γέννησε μέσα μας όνειρα και πολλαπλασίασε την αγάπη μας για την παιδική λογοτεχνία. Να τι απαντούν δύο άνθρωποι του περιοδικού στην ερώτηση τι σημαίνουν οι *Διαδρομές* για αυτούς:

Η Αγγελική Βαρελλά:

Οι Διαδρομές μπήκαν στη ζωή μου... ένα χειμωνιάτικο απόγευμα. Φταίχτες ο Βασίλης Αναγνωστόπουλος και ο Αντώνης Δεληώνης, που είχαν την ιδέα. Αγάπησα την ιδέα σαν να ήταν δικό μου παιδί. Την πίστεψα. Την υπηρετήσα και την υπηρετώ με μεγάλο κόστος. Λένε ότι ένα περιοδικό τρώει ένα συγγραφέα. Όταν όμως αντιλαμβάνομαι τι πρόσφεραν οι Διαδρομές τόσα χρόνια στο χώρο της θεωρίας της παιδικής λογοτεχνίας, τα ξεχνώ όλα και συνεχίζω ακάθεκτη.

Η Γαλάτεια Σουρέλη:

Όταν ζεις μια κατάσταση, όταν είναι ένα γεγονός πολύ κοντά σου, δύσκολα να δεις το εύρος του, την προσφορά του, ακόμα και τις αδυναμίες του. Οι Διαδρομές κόπος, μόχθος, ντέρτι βήγων ανθρώπων, γράφουν και καταγράφουν τη σημαντική περίοδο που η λογοτεχνία για παιδιά και νέους διέρχεται στον τόπο μας και, πιστεύοντας πως η λογοτεχνία έχει ένα σημαντικό ρόλο να διαδραματίσει στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του παιδιού, αγωνίζονται με όραμα για έναν καλύτερο κόσμο.

Η υλοποίηση

Το στάδιο που κρίνει την έκβαση, επιτυχή ή ανεπιτυχή, είναι το στάδιο της υλοποίησης. Η ιδέα τότε παίρνει σάρκα και οστά, γίνεται από πράγμα, πραγματικότητα και ιστορία. Την άνοιξη του 1986 κυκλοφορεί το 1ο τεύχος, γαλάζιο εξώφυλλο, με τα πουλιά να συμβολίζουν το εγχείρημα.

Έτσι, το όραμα κάποιων ανθρώπων που νοιάζονται για το μέλλον της παιδικής λογοτεχνίας υλοποιείται και γεννιούνται οι Διαδρομές. Αγκαλιάστηκε θερμά από την πρώτη στιγμή το περιοδικό, όχι

μόνο γιατί ήρθε να καλύψει μια ανάγκη, ένα κενό σ' αυτόν το χώρο, αλλά γιατί πραγματικά τα περιεχόμενα, η ύλη του και γενικά η μορφή του είχαν να δώσουν κάτι ξεχωριστό. Άρθρα, σχόλια, εισηγήσεις διαφόρων συνεδρίων, απόψεις, τάσεις που επικρατούν στον παγκόσμιο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας, συνεντεύξεις λογοτεχνών, εικονογράφων και γενικά ανθρώπων που ασχολούνται με το παιδικό βιβλίο, μέσα από τις σελίδες του περιοδικού ενημερώνουν τους φίλους αναγνώστες. Και ανάμεσά τους το «ένθετο *16σέλιδο*», πραγματικό εργαλείο ειδικά για τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς.

Στο κύριο άρθρο του 1ου τεύχους, όπου τίθενται οι βασικές αρχές του περιοδικού, τις οποίες τηρούμε απαρέγκλιτα ως σήμερα, μεταξύ άλλων σημειώνουμε:

Πώς θα διασφαλιστεί η διαρκής ανοδική πορεία της ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας; Όσοι πιστά και έντιμα την υπηρετούν, δε δυσκολεύονται στην απάντηση. Χρειάζεται μελέτη συστηματική, έρευνα επιστημονική, επισημάνση των νέων δρόμων που της ανοίγονται, αήλιά και των τυχόν οηισθημάτων της, ενημέρωση για τα επιτεύγματα, αήλιά και για τα βλάθη της.

Σε τούτο τον τομέα φιλοδοξεί να συμβάλει αυτό το περιοδικό εξασφαλίζοντας ένα ελεύθερο βήμα για όλες τις φωνές, ανοιχτό διάλογο και ανταλλαγή απόψεων όσο αντίθετες και αν είναι. Ειδικότερα, χαράζει τρεις κατευθύνσεις, προς:

α) τη θεωρητική θεμελίωση της Παιδικής Λογοτεχνίας

*β) τη βιβλιογραφική ενημέρωση εκπαιδευτικών, γονιών και σπουδαστών, μ' ένα ένθετο *16σέλιδο*, πλούσιο σε βιβλιοπαρουσίαση, και*

γ) την πληροφόρηση γύρω από την κίνηση του παιδικού βιβλίου και αήλια θέματα σχετικά (τηλεόραση, θέατρο, κ.λπ.), καθώς και την αντιμετώπιση πρακτικών θεμάτων, που σχετίζονται με τη διάδοση και την ανάπτυξη της Παιδικής Λογοτεχνίας (βιβλιοθήκες, διδασκαλία, κ.ά.).

Για να συνδεθούν εποικοδομητικά και καρποφόρα όλα τα ση-

μεία αυτά, χρειάζονται ποσηλατηρές και κοπιαστικές διαδρομές. Όμως ο χώρος της παιδικής λογοτεχνίας το αξίζει. Όπως το αξίζουν και οι φίλοι της: οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς, οι βιβλιοθηκάριοι, οι παιδοψυχολόγοι, οι εκδότες, οι συγγραφείς, οι εικονογράφοι, οι ερευνητές, οι μελετητές και οι σπουδαστές.

Γι' αυτούς, λοιπόν, οι Διαδρομές!

Θα αναρωτιέστε βέβαια ποιος είχε την ευθύνη για τα πρακτικά θέματα, όπως συλλογή της ύλης, ταξινόμηση, έρευνα, σχεδιασμός, συγκέντρωση βιβλίων για το ένθετο δεκαεσάελιδο, διόρθωση δοκιμίων, το προκασέ, εκτύπωση, φακέλωμα, αποστολή ταχυδρομικά χιλιάδων τευχών στους συνδρομητές και τόσα άλλα. Όλοι, με καταμερισμό ευθυνών. Η αυτοδιαχείριση κράτησε μια δεκαπενταετία, που ορίζει και την πρώτη περίοδο των *Διαδρομών* (1986-2000). Μετά το 1990 έχουμε αλλαγές, και κυρίως στο ιδιοκτησιακό καθεστώς. Ιδρύσαμε τη Λέσχη Μελέτης και Έρευνας της Παιδικής Λογοτεχνίας «Οι Διαδρομές», στην οποία ανήκει το περιοδικό *Διαδρομές στο χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους...*

Στην πρώτη πενταετία, που ήταν και η πιο δύσκολη, η συνεισφορά του Αντώνη Δελώνη και της αείμνηστης Νίκης, της γυναίκας του, ήταν ιδιαίτερα σημαντική, αφού είχε το βάρος των οικονομικών και φορολογικών ζητημάτων, ανάλογα τρεξίματα κ.λπ.

Κατά τη δεύτερη περίοδο (2000-2005) κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Καστανιώτη, αναβαθμισμένο κι ανανεωμένο αισθητικά. Τη διεύθυνση του περιοδικού, τη συγκέντρωση της ύλης και την επιμέλεια είχε η Συντακτική μας Επιτροπή.

Τρίτη περίοδος, 2006 έως σήμερα, 2015, εκδίδεται από τις Εκδόσεις Ψυχογιός, έντυπο ως το 2009 και εφεξής συνεχίζει ηλεκτρονικά, με υπότιτλο «Διδακτική λογοτεχνίας και εφαρμογές στο σχολείο».

Στη μακρόχρονη πορεία των *Διαδρομών* κάποια μέλη μίας αποχαιρέτησαν για το ανεπίστροφο ταξίδι, οι αείμνηστες Ρένα Καρθαίου και Μαρία Μιράσγεζη, κάποια άλλα αποχώρησαν και τράβηξαν το δικό τους δρόμο και άλλα, νέα, μπήκαν στη μικρή συντροφιά μας. Αλ-

λά το περιοδικό έμεινε και συνεχίζει. Είναι εύλογο οι επιβάτες ενός τρένου να μην έχουν την ίδια ψυχική ένταση για τον ίδιο προορισμό, όσο και αν τους ενώνει η χαρά του ταξιδιού. Αν συγκρίνει κάποιος τη διαχρονική σύνθεση της Συντακτικής Επιτροπής, θα διαπιστώσει ορισμένες αλλαγές. Και είναι φυσικό. Αν επέδειξε όμως τόση αντοχή το περιοδικό, είναι, κατά τη γνώμη μου, γιατί δε συνδέθηκε με κέρδη και άλλα οικονομικά οφέλη, αλλά με την πίστη στο βιβλίο και στο παιδί. Σ' αυτό έχουμε επενδύσει όνειρα κι αγάπη πολλή. Η σημερινή Συντακτική Επιτροπή αποτελείται από τους: Β. Δ. Αναγνωστόπουλο, Αγγελική Βαρελλά, Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Γαλάτεια Σουρέλη, Λίτσα Ψαραύτη, Τασούλα Τσιλιμένη, Ελένη Ηλία, Ηρώ Παπαμόσχου, Βαγγέλη Ηλιόπουλο και Κωνσταντίνο Μαλαφάντη.

Με την ευκαιρία αυτή, τη συμπλήρωση των 30 χρόνων *Διαδρομές*, αν θέλουμε να αποτιμήσουμε ποσοτικά, με αριθμούς, κάποια επιτεύγματα, οφείλουμε να πούμε ότι στο διάστημα των τριάντα χρόνων έως σήμερα δημοσιεύτηκαν:

α) Τεύχη 120 (4 το χρόνο). Μόλις σήμερα αναρτήθηκε το 120ό τεύχος!

β) Επισημάνσεις περίπου 300.

γ) Πάνω από 600 άρθρα για ποικίλα θέματα της παιδικής λογοτεχνίας.

δ) Ισάριθμες προς τα τεύχη συνεντεύξεις συγγραφέων.

ε) Παρουσίαση 100 και πλέον εικονογράφων.

στ) Παρουσίαση με το ένθετο δεκαεξασέλιδο πάνω από 3.500 παιδικών βιβλίων.

ζ) Εκατοντάδες βιβλιογραφικά σημειώματα

η) Τέλος, οι *Διαδρομές* πρόσφεραν επιστημονικό βήμα για ν' ακουστούν οι απόψεις τους σε εκατοντάδες συγγραφείς, ερευνητές, εκπαιδευτικούς.

Όσοι γνωρίζουν, και γνωρίζουν πολλοί, βεβαιώνουν την πολύτιμη προσφορά των *Διαδρομών* στα Παιδαγωγικά Τμήματα, όπου δι-

δάσκεται η παιδική/νεανική λογοτεχνία. Επίσης, πλούσια θεματολογία και πολλά αφιερώματα στο παραμύθι, στην ποίηση, στο θέατρο, στην εικονογράφηση, στο χιούμορ, στη λαϊκή παράδοση, στη μουσική, στη διακειμενικότητα, στη διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας, στην ξένη παιδική λογοτεχνία κ.λπ. Καθώς και αφιερώματα σε συγγραφείς όπως η Πηνελόπη Δέλτα, ο Άντερσεν, ο Παπαντωνίου, ο Ξενόπουλος, η Μαξίμου, ο Πάλλης, ο Ρώτας κ.ά. Επίσης, οργάνωσαν συνέδρια και σεμινάρια σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και σε άλλα μέρη της Ελλάδας.

Ο Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πατρών κ. Ηρακλής Καλλέργης σημειώνει σχετικά:

Η έκδοση του 1ου τεύχους των Διαδρομών (Ανοιξη 1986) συμπίπτει χρονολογικά με την έναρξη λειτουργίας των Παιδαγωγικών Τμημάτων και την εισαγωγή της παιδικής λογοτεχνίας στα προγράμματα σπουδών τους. Θα έλεγα, λοιπόν, ότι η συνεχής και σταθερή ποιοτική άνοδος του περιοδικού δεν είναι άσχετη με την παράλληλη θεαματική βελτίωση της θέσης της παιδικής λογοτεχνίας στα Παιδαγωγικά Τμήματα τόσο ως προς το περιεχόμενό της όσο και ως προς τις μεθόδους διδασκαλίας της. Τα Παιδαγωγικά Τμήματα και οι Διαδρομές λειτούργησαν, πράγματι, σαν συγκοινωνούντα δοχεία. Οι διδάσκοντες την παιδική λογοτεχνία, αναμφίβολα, συνέβαλαν αποφασιστικά, με ποικίλα μελετήματα και ερευνητικές συμβουλές, στην προοδευτική μεταμόρφωση των Διαδρομών, από ένα συνηθισμένο έντυπο, σε περιοδικό υψηλής στάθμης, αλλιώς και οι Διαδρομές αποτέλεσαν πολύτιμο σύμβουλό τους σε περιόδους όπου η παιδική λογοτεχνία αντιμετωπιζόταν με υπεροψία ή και περιφρόνηση από αρκετούς συναδέλφους τους.

Και ο Ομότιμος Καθηγητής των Πανεπιστημίων Αθηνών και Ιωαννίνων κ. Μιχάλης Μερακλής, με αφορμή τη συμπλήρωση 20 χρόνων του περιοδικού, γράφει:

Το γεγονός αυτό του εικοσάχρονου βίου των Διαδρομών αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία από το λόγο ότι αποτελούν ένα αθηθινό δημοκρατικό χώρο, πρόθυμο να φιλοξενήσει διάφορες και διαφορετικές απόψεις, στάσεις, εκτιμήσεις σχετικά προς την παιδική λογοτεχνία, τη θεωρία της, την ιστορία της, τις εφαρμογές της.

Η μακροζωία των Διαδρομών, που συνεχίζουν, χωρίς σημάδια κόπωσης, την ωραία σταδιοδρομία τους, πραγματώνει ό,τι καλύτερο θα μπορούσε να ευχηθεί κανείς για την παιδική λογοτεχνία.

Οι προοπτικές

Η τρίτη ενότητα αφορά σκέψεις αφενός πάνω στην περαιτέρω πορεία της παιδικής λογοτεχνίας και αφετέρου στην πορεία του περιοδικού.

Θεωρώ ότι είναι γενικά ευσίωνες οι προοπτικές για την παιδική/νεανική λογοτεχνία, γιατί οι συνθήκες ανάπτυξης και καλλιέργειάς της έχουν αλλάξει τις τελευταίες δεκαετίες και ευνοούν όχι μόνο την παραγωγή, αλλά κυρίως την αλλαγή νοοτροπιών και αντιλήψεων. Είναι πολύ λίγες οι φωνές που τοποθετούνται αρνητικά απέναντι στην αξία και την προσφορά αυτής της λογοτεχνίας για τα παιδιά και τους νέους.

Είναι γεγονός ότι, κατά την τελευταία τριακονταετία, και κυρίως μέσα στη δεκαετία του '90, η παιδική λογοτεχνία παρουσιάζει μια εξαιρετική άνθηση σε ποσότητα και ποιότητα. Είναι η χρυσή εποχή του παιδικού βιβλίου. Μέσα σ' αυτή την εξέλιξη επισημαίνεται και η θεματολογική διεύρυνση, πράγμα που σημαίνει μια ρήξη και ανατροπή προς τα προηγούμενα. Γράφονται βιβλία με θέματα που άλλοτε ήταν ταμπού, φόβητρα, απλησίαστα, όπως διαζύγιο, πολιτική, σεξ, ρατσισμός κ.λπ. Στη νέα θεματική της παιδικής λογοτεχνίας περιλαμβάνεται και το ευαίσθητο (και σκληρό) θέμα, ο θάνατος. Ένα θέμα που, πέρα από ηλικίες, δημιουργεί φόβους, μεταφυσικές σκέψεις και οδηγεί τον άνθρωπο σε αυτογνωσία και προβληματισμό. Τα παιδιά και οι νέοι πώς αντιμετωπίζουν την απώλεια

προσφιλών τους προσώπων; Πώς βιώνουν καταστάσεις οριακές της ζωής; Πώς βλέπουν τον πολυπρόσωπο θάνατο να κυκλοφορεί ανάμεσα μας και να δημιουργεί θύματα με τροχαία, με τρομοκρατία, με πόλεμο; Ή πώς εισπράττουν όλη αυτή τη διάχυτη στη θάλασσα και στα νησιά μας τραγική ιστορία των προσφύγων με πνιγμούς, με απελπισμένες φωνές, κρουνούς δακρύων και κυνηγημένους απ' την πατρίδα τους ανθρώπους κάθε ηλικίας; Και πολλά άλλα ζοφερά της σκληρής εποχής μας;

Θέλω να πω ότι έχει προωθηθεί ιδιαίτερα η μελέτη και η έρευνα. Πιστεύω πως έχουν γίνει αρκετά. Ίσως να μην είναι όλα ικανοποιητικά, όμως ήδη έχουν βρει ένα δρόμο σωστό. Είναι σπουδαίο ότι η λογοτεχνία για τα παιδιά έχει μπει στην εκπαίδευση, τη σπουδάζουν οι υποψήφιοι δάσκαλοι, οι νηπιαγωγοί, οι βιβλιοθηκονόμοι και γενικά οι εκπαιδευτικοί. Έχει περάσει ως μάθημα και σε άλλες σχολές, π.χ. στα τεχνικά επαγγελματικά λύκεια, στα ΙΕΚ, στα ΤΕΙ κ.ο.κ. Γνωρίζουμε ότι η έρευνα και η μελέτη ήταν μετρημένη στα δάχτυλα ως το 1970, στη δεκαετία αυτή κάπως προωθήθηκε, αλλά εκτινάχτηκε στα ύψη μετά το 1985, μετά την καθιέρωσή της ως μαθήματος στα Παιδαγωγικά Τμήματα. Και πρέπει να πω πως πολλοί νέοι που τελειώνουν ή τελείωσαν μια Παιδαγωγική Σχολή ασχολούνται πια με την έρευνα και τη μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Ίσως, πρέπει να πω και κάτι που μ' ενοχλεί, ίσως λείπει η αντίστοιχη σοβαρότητα σε κάποιες μελέτες, που θα ήθελα να είχαν περισσότερο ισχυρό γνωστικό και ιστορικό υπόβαθρο. Θέλω να πω δηλαδή ότι η μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας δεν είναι μια εύκολη υπόθεση. Αν εκλαμβάνεται ως τέτοια, νομίζω ότι τη ζημιώνουμε παρά την ωφελούμε, όπως ζημιώνουμε το παιδικό βιβλίο αν το θεωρούμε ευκολογραφία.

Γεγονός είναι ότι πληθύνονται οι σχετικές διατριβές στα Παιδαγωγικά Τμήματα και η σχετική βιβλιογραφία παίρνει τη θέση που της αρμόζει στη νεοελληνική γραμματεία. Ίσως θα μπορούσε να οργανωθεί μια ημερίδα ή διημερίδα με θέμα την παρουσίαση όλων των διατριβών που έχουν εκπονηθεί έως σήμερα. Θα ήταν πολύ χρή-

σιμο για τους νεότερους. Νομίζω ότι είναι μια πρόταση που πρέπει να συζητηθεί σοβαρά.

Σχετικά με την έρευνα σε μεταπτυχιακό επίπεδο στα Παιδαγωγικά Τμήματα, η Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Άντα Κατοίκη-Γκίβαλου σημειώνει πριν από δέκα χρόνια σε άρθρο που δημοσίευσαν οι *Διαδρομές* (τεύχος 84/2006) τα εξής:

Στα Παιδαγωγικά Τμήματα η μέχρι τώρα έρευνα πραγματοποιείται κυρίως με την εκπόνηση διδακτορικών διατριβών. Οργανωμένες μεταπτυχιακές σπουδές που οδηγούν σε Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης (Master), στο οποίο σημαντική θέση κατέχουν μαθήματα λογοτεχνίας για παιδιά και νέους λειτούργουν μόνο στα Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Τμήματα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Αθήνας, Αιγαίου.

Βεβαίως σήμερα έχει επεκταθεί η έρευνα και η εκπόνηση διδακτορικών διατριβών σε όλα τα Παιδαγωγικά Τμήματα, αλλά παραμένουν ζητούμενα και ερευνητέα θέματα, όπως λ.χ. εκείνα που αφορούν τις απαρχές της παιδικής λογοτεχνίας, την περίοδο πριν από το '21 ή την περίοδο του Μεσοπολέμου (1920-1940) κ.ά.

Επίσης, τι γίνεται με την ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας; Θέμα και πρόβλημα που εκκρεμεί για δεκαετίες. Έγιναν κάποιες άκαρπες προσπάθειες. Αυτό δεν πρέπει να μας αποθαρρύνει. Ένας σοβαρός προβληματισμός προ πενταετίας υπήρξε στο Συνέδριο της Φλώρινας, αλλά χωρίς συνέχεια, απ' ό,τι γνωρίζω. Και το θέμα βαρύνει πρωτίστως τους πανεπιστημιακούς συναδέλφους που έχουν ως γνωστικό αντικείμενο την παιδική λογοτεχνία. Αυτοί μπορούν και οφείλουν να εμπεδώσουν, πέρα από τις θεωρητικές και διδακτικές προσεγγίσεις, την πίστη στην αξία της ιστορικής πορείας της παιδικής λογοτεχνίας από τον Διαφωτισμό, από τον 18ο αι., έως σήμερα. Να στρέψουν την έρευνά τους προς τα ιστορικά δεδομένα, την εξονυχιστική ανίχνευση, τη λεπτομερή καταγραφή και την ακριβή αποτί-

μηση του υλικού. Η ιστορία της παιδικής λογοτεχνίας θα αναδείξει, μέσα στο χρόνο και στο χώρο, την πορεία και την εξέλιξη του παιδικού βιβλίου, θα δώσει διαυγέστερη εικόνα των προσώπων και των τάσεων, των συσχετισμών και ποικίλων επιδράσεων που δέχτηκε.

Όσον αφορά, τώρα, τις προοπτικές για το περιοδικό *Διαδρομές*, φαίνεται ότι τα γενικά πράγματα δεν είναι τόσο ευοίωνα, και εννοώ πάντα την οικονομική πλευρά, και γνωρίζετε ότι πολλά περιοδικά έχουν κλείσει ή αναστείλει την κυκλοφορία τους σήμερα, μέσα στην οικονομική κρίση και στην αβεβαιότητα όπου βρισκόμαστε.

Ποτέ άλλωστε το περιοδικό μας δεν έλαβε μια επιχορήγηση από την Πολιτεία, κι ας υπηρετεί έναν τόσο ευαίσθητο τομέα όπως είναι το παιδί και τα βιβλία του, κι ας εξακολουθεί επί τριάντα έτη συνεχώς κι αδιαλείπτως να κυκλοφορεί. Το ότι επιβιώνει ακόμα με κάποια αξιοπρέπεια, το λέμε απερίφραστα, οφείλεται στη γενναιοδωρία των εκδοτών, όπως του Ψυχογιού σήμερα (2006-2009 και σε ψηφιακή μορφή 2009 έως σήμερα), του Καστανιώτη χθες (2000-2005), του Χριστόπουλου προχθές κ.λπ. Πάνω απ' όλα, αυτό οφείλεται στην αγάπη και στο μεράκι των ανθρώπων του, που το φροντίζουν σαν παιδιά τους, και ασφαλώς στους θερμούς αναγνώστες του, γονείς και εκπαιδευτικούς. Αυτοί το σώζουν, εσείς το σώζετε. Πώς; Ακούστε κάτι και θα καταλάβετε: Σε συζήτηση που είχαμε με τον εκδότη πριν από πέντε χρόνια, αν πρέπει να κλείσει το περιοδικό ως οικονομικά ασύμφορο για την επιχείρηση, ζήτησε να του φέρουν τα ηλεκτρονικά χτυπήματα και, όταν είδαμε τα χτυπήματα για κείνο το τρέχον τεύχος να έχουν ξεπεράσει τα 6.800, αναβλήθηκε ο θάνατός του! Το δεκαεξασέλιδο ένθετο, με την παρουσίαση των νέων βιβλίων κατά ηλικία, εξυπηρετεί άριστα και γονείς και δασκάλους. Επιπλέον πληροφορεί υπεύθυνα και ενημερώνει για τα συμβαίνοντα γύρω από το βιβλίο.

Δε θα ήθελα να σκεφτώ τίποτε άλλο για το περιοδικό παρά να συνεχίσει με οποιαδήποτε μορφή. Εμείς το αναστήσαμε με όνειρα και αγάπη. Το «ενηλικιώσαμε», το κάναμε ώριμο νέο τριάντα ετών, έτοιμο για μεγαλύτερα πετάγματα.

Το περιοδικό, υποθέτω ότι το γνωρίζετε, ανήκει πλέον από πλευράς ιδιοκτησίας στο Ελληνικό Τμήμα της IBBY – Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, στον οποίο εκχωρήθηκαν από τους ιδρυτές όλα τα δικαιώματα το 2010. Ελπίζω και τα μέλη του να το θεωρούν δικό τους βήμα. Και ο Κύκλος μπορεί να ανανεώσει τον προβληματισμό των *Διαδρομών* και να ενισχύσει το πεδίο δράσης με μελέτες και ανανεωμένη θεματολογία. Είναι εύλογο να αναμένει κανείς ενεργητικότερη συμμετοχή όλων, και κυρίως από νέους ανθρώπους. Είναι ανοιχτό σε συνεργασίες.

Κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Ψυχογιός σε ψηφιακή μορφή. Και μια ουσιαστική αλλαγή: Από τη νέα χρονιά, 2016, θα κυκλοφορεί δύο φορές το χρόνο, Ιούνιο και Δεκέμβριο, με διπλάσια ύλη και ευρύτερη στόχευση. Σας αναμένει!

Το παιδικό βιβλίο στην Ελλάδα μεταπολεμικά στάθηκε τυχερό γιατί κάποιοι άνθρωποι νοιάστηκαν γι' αυτό και εξακολουθούν να το νοιάζονται. Και δημιούργησαν μια παράδοση προς την κατεύθυνση αυτή. Με το παιδικό βιβλίο προστατεύουμε την παιδική ηλικία, τη σεβόμαστε και την αγαπούμε. Δίνοντας καλά βιβλία στα παιδιά μας, χτίζουμε ένα καλό μέλλον για τους αυριανούς πολίτες και την Πολιτεία. Ισχυροποιούμε θεμέλια ζωής προσωπικής και κοινωνικής. Αυτό, υποθέτω, αποτελεί την πίστη και την ελπίδα όσων ασχολούνται με την παιδική λογοτεχνία και με αυτό το πνεύμα χαιρετίζουμε τη νέα περίοδο των *Διαδρομών*.

Δε μένει παρά να του ευχηθούμε καλό κατευόδιο στη νέα, ψηφιακή πλέον, σταδιοδρομία, για το καλό του παιδικού βιβλίου και της παιδικής λογοτεχνίας. Και με τη δική σας βέβαια ουσιαστική συμμετοχή και βοήθεια.

Αγαπητοί φίλοι,

Όταν φτάνεις στο τέλος μιας διαδρομής κατάφορτης με βιώματα, χαρές και στενοχώριες, συγκρούσεις ή απογοητεύσεις, σε παρηγορεί κυρίως το αποτέλεσμα. Και, όπως λέει η Κική Δημουλά, «*Κανένα τέλος δεν έρχεται με αδειανά χέρια*». Και το αποτέλεσμα εκείνου

του εγχειρήματος προ τριακονταετίας είναι αυτό που βλέπετε. Ένα θαλερό και ακμαίο περιοδικό για την ελληνική παιδική λογοτεχνία, οι *Διαδρομές*, διαχρονικές, αισιόδοξες και δημιουργικές. Σ' αυτό το τριαντάχρονο ταξίδι είχαν φίλους και συνοδοιπόρους πολλούς, που ενίσχυσαν ηθικά και οικονομικά την πορεία τους. Σ' αυτούς όλους στέλνουν θερμά ευχαριστήρια και ευχές για κάθε καλό!

Προσπάθησα να παρουσιάσω συνοπτικά την ιδέα, την υλοποίηση και τις προοπτικές του περιοδικού *Διαδρομές*, με σκοπό να πληροφορήσω υπεύθυνα το αναγνωστικό κοινό για τη συμβολή του στην κοινή πίστη και αγάπη ότι η λογοτεχνία για παιδιά και νέους είναι το ζητούμενο της ευρύτερης αγωγής και μόρφωσης των παιδιών μας μέσα από τα καλά λογοτεχνικά βιβλία. Αυτά τα βιβλία καλλιεργούν τους μικρούς αναγνώστες ψυχικά, διανοητικά, γλωσσικά, κοινωνικά. Συμπληρώνουν την εκπαίδευσή τους και μιλούν στην καρδιά τους. Έτσι, βλέπουν τον έξω και τον μέσα κόσμο καθαρότερα. Και, όπως έχει ειπωθεί: *«Τα παιδιά δε χρειάζονται μόνο βιβλία που λειτουργούν ως παράθυρα αηλιά και βιβλία που είναι καθρέφτες...»*

Σας ευχαριστώ.

Κάτω Λεχώνια, 4-5/12/2015

Στον ανά χείρας τόμο δημοσιεύονται οι τοποθετήσεις και οι εισηγήσεις στο διήμερο συνέδριο με τίτλο «30 χρόνια *Διαδρομές* στην παιδική και νεανική λογοτεχνία – Ιστορία, έρευνα και μέλλον του παιδικού βιβλίου», που πραγματοποιήθηκε από το Ελληνικό Τμήμα της IBBY – Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, σε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ, στην Αθήνα, στις 4 και 5 Δεκεμβρίου 2015. Προτάσσονται οι τοποθετήσεις των συγγραφέων-μελών της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού, σε στρογγυλό τραπέζι που οργανώθηκε, με θέμα «Σύγχρονοι λογοτέχνες συζητούν για την παιδική λογοτεχνία», με εκτενή αναφορά και στη συμβολή τους στην έκδοση του περιοδικού. Στις εισηγήσεις του συνεδρίου γίνεται τεκμηριωμένη αναφορά στην ιστορία, στη σημερινή κατάσταση, στις τάσεις και στο οιωνιζόμενο μέλλον του παιδικού βιβλίου, καθώς και αναλυτική παρουσίαση και στάθμιση της προσφοράς των *Διαδρομών* στην ανάδειξη, προβολή και τεκμηρίωση της παιδικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα. Περιλαμβάνεται επίσης χρηστική ευρετηρίαση των άρθρων που έχουν δημοσιευτεί στις *Διαδρομές* κατά την τριακονταετή περίοδο της έκδοσής τους (1986-2015).

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-1945-9

9 786180 119459

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 19323